

קול דממה

מים ראשונים: אנחנו חוזרים ונדרשים להפטרות השבת אליהו בהר חורב (שהיא מעין המשך להפטרות פרשת כי תשא אליהו בהר הכרמל), עליה כבר זכינו לדרוש בשנה האחרת. הפעם, נתמקד בקול הדממה. נבקש להעמיק בנושא מיוחד זה, ואם נחזור על מדרשים שכבר הבאנו בדף הקודם, הלוא כבר אמרו חכמים: "כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר" (סנהדרין צט ע"א). ומדרש בכלל תורה. נחזור אפוא ונקצור מדרשינו ברינה ובדממה.

וַיֹּאמֶר צֶא וְעַמְדַת בְּהָר לְפָנַי ה' וְהִנֵּה ה' עִבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָה וְחֶזֶק מִפָּרֶק הָרִים וּמִשָּׁבַר סֻלְעִים לְפָנַי ה' לֹא בְרוּחַ ה' וְאַחַר הָרוּחַ רֵעַשׁ לֹא בְרֵעַשׁ ה': וְאַחַר הָרֵעַשׁ אֵשׁ לֹא בְּאֵשׁ ה' וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דְּקָה: (מלכים א פרק יט פסוקים יא-יב).¹

יַעֲמֹד וְלֹא־אֶפְרִי מִרְאֵהוּ תַּמּוּנָה לְנֹגֵד עֵינָי דְּמָמָה וְקוֹל אֶשְׁמָע: (איוב פרק ד פסוק טז).²

ספרי במדבר פיסקא נח

כתוב אחד אומר: "ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים" (שמות יט טז), וכתוב אחד אומר: "קול דממה דקה" (מלכים א יט יב) - כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?³ כשהקב"ה מדבר הכל שותקים, שנאמר: "דָּמּוּ לְשִׁבְי אֵי סִחַר צִידוֹן עֲבָר יָם מִלְּאֹפֶז" (ישעיה כג ב), ואומר: "וידום אהרן" (ויקרא יג) - דברי רבי יאשיה. ר' יונתן אומר: כתוב אחד אומר "קול גדול ולא יסף" (דברים ה יח) וכתוב אחד אומר: "ואחר האש קול דממה דקה" - כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? כשהקב"ה מדבר בקול גדול, מלאכי השרת מדברים בקול נמוך, שנאמר: "על חומותיך הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דומי לכם ואל תתנו דומי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהילה בארץ" (ישעיה סב ו-ז).⁴

שמות רבה כט ט

א"ר אבהו בשם ר' יוחנן: כשנתן הקב"ה את התורה, ציפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו: קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול: "אנכי ה' אלהיך". וכן הוא אומר: "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף" (דברים ה ט).⁵ אמר ר' שמעון בן לקיש: מהו ולא יסף? אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול. והקול שהיה יוצא

¹ אלה שיאם של דברי הקב"ה לאלהיו שבורח אל הר חורב לאחר הכינוס הגדול שערך בהר הכרמל, בו הביא את העם לקריאה הגדולה והכפולה: "ה' הוא האלוהים, ה' הוא האלוהים", אך לא למהפך לו ייחל. "מהלך פה אליהו? שואל אותו הקב"ה בבואו למערה שבה. והוא עונה בקטרוג גדול על עם ישראל, כאילו כלל לא אירע הכינוס בהר הכרמל, כולל נימה אישית: "וַיֹּאמֶר קָנָא קִנְיָתִי לֵה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֵב וְאוֹתָר אֲנִי לְבִדֵי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ". על כך עונה לו הקב"ה בפסוקים שהבאנו למעלה: "צא ועמדת בהר וכו'". וכאשר הקב"ה שואל אותו שוב, לאחר הרעש והדממה: "מה לך פה אליהו?" הוא חוזר על הקטרוג הנ"ל ותשובת הקב"ה על כך הלוא היא בהפטרות וכפי שהרחבנו כאמור בדברינו אליהו בהר חורב. הפעם נבקש להתמקד בקול הדממה הדקה.

² ויש לנו עוד אזכור שלישי ואחרון של דממה במקרא, תהלים קז כט: "יִקַּם סֶעֱרָה לְדָמָה וַיִּחְשׂוּ גְלִיהֶם". שם הדממה היא כפשוטה, ההפך מסערה. אבל בפסוק באיוב, כמו בספר מלכים אצל אליהו, יש חיבור של "קול" ו"דממה" שהוא השילוב המעניין, אוקסימורון במונחי הלשון והספרות. "קול נמוך המורכב מהקול ומהשתיקה" כלשון פירוש רלב"ג על הפסוק. האם יש הבדל בין "קול דממה דקה" של אליהו ובין "דממה וקול אשמע" של איוב? האם הקול בא מתוך הדממה הדקה או שמא "דממה דקה" הוא תיאור של הקול - איזה קול? קול של דממה דקה. ועוד נגיע להלן לפרשני המקרא ולפסוק מאיוב.

³ שים לב לעימות המיוחד הזה בין פסוק בתורה ובין פסוק מהנביאים! ההתגלות על הר סיני שבתורה היא בקולות וברקים והר עשן וקול שופר חזק מאד וכו' (שמות פרקים יט, כ, דברים פרק ה). במדרש (שמות רבה כט שנראה להלן) הדגש הוא על השקט של מעמד הר סיני, אבל במקרא בתורה: "קולות וברקים". ואת השקט, את קול הדממה הדקה, צריך להביא מאלהו. עימות פסוקים זה הוא בשבחו וטובתו של אליהו, מעצם ההשוואה בין ההתגלות אליו במערה וההתגלות במתן תורה.

⁴ הפתרון לסתירה לכאורה בין הפסוקים הוא שהעולם דמם, ורק קולו של הקב"ה נשמע - "כשהקב"ה מדבר הכל שותקים". מסוחרר צידון, דרך אהרון ועד מלאכי השרת, כולם דוממים כשהקב"ה מדבר בקול. אבל "קול דממה דקה" אצל אליהו הוא בדיוק ההפך. הקב"ה לא דיבר בקול גדול, אלא בקול דממה דקה וממילא גם העולם דמם. האם זכה אליהו למה שלא זכו בני ישראל במעמד הר סיני? האם זכה אליהו במערה למה שמשוה זכה רק במשכן? ראה פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ד, שהבאנו בדברינו אליהו בהר חורב, שמשווה לאורך כל הדרך בין משה בהר חורב ובין אליהו, וכשהוא מגיע אל קול הדממה הוא משווה בין הקול שאליהו שמע במערה והקול ששמע מבין הכרובים במשכן: "את מוצא שמשוה ואלהו שוין זה לזה בכל דבר. משה נביא אליהו נביא. משה נקרא איש האלהים ואלהו נקרא איש האלהים... במשה: ויעבור ה' על פניו ובאליהו: והנה ה' עובר. במשה: וישמע את הקול מדבר אליו ובאליהו: והנה אליו קול". ראה דברינו וישמע את הקול בפרשת נשא.

⁵ יש מחלוקת במדרשים ובפרשנים האם "קול גדול ולא יסף" שבמעמד הר סיני הוא קול שפסק ולא הוסיף להישמע, קול מיוחד חד-פעמי; או שמא קול שלא פסק, קול שממשיך ללוות אותנו מאז מעמד הר סיני ועד היום, עד אותו תלמיד וותיק שכל מה שעתיד

מפי הקב"ה לא היה לקולו בת קול.⁶ ואם תמה אתה על זו, הרי אליהו כשבא לכרמל פִּנַס כל הכומרים ואמר להם: "קראו בקול גדול כי אלהים הוא" (מלכים א יח כז). מה עשה הקב"ה? הַדְמִים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים, והיה העולם תוהו ובוהו, כאילו לא היה בריה בעולם, שנאמר: "אין קול ואין עונה ואין קשב" (שם כט). שאם ידבר, הם אומרים: הבעל עננו! על אחת כמה וכמה כשדיבר הקב"ה על הר סיני, השתיק כל העולם, כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו, ואמר: "אנכי ה' אלהיך".⁷

מסכת חגיגה דף טז עמוד א

רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום, ועליו הכתוב אומר: "משכני אחרִיךְ נרוצה". ואף רבי עקיבא בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להם הקב"ה: הניחו לזקן זה, שראוי להשתמש בכבודי. מאי דרש? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: "ואתה מרבבות קודש" (דברים לג ב) - אותה הוא ברבבה שלו. ורבי אבהו אמר: "דגול מרבבה" (שיר השירים ה י) - דוגמא הוא ברבבה שלו. וריש לקיש אמר: "ה' צבאות שמו" (ישעיהו מח) - אדון הוא בצבא שלו. ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: "לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה ... והנה ה' עובר".⁸

ברכות דף נח עמוד א

רב ששת היה עיוור. היו הולכים הכל לקבל פני המלך וקם והלך איתם רב ששת.⁹ מצאו מין אחד, אמר לו: הכדים השלמים הולכים לנהר, לאן הולכים הכדים השבורים? אמר לו (רב ששת לאותו מין): בוא וראה שאני יודע יותר ממך. עבר הגדוד הראשון, וכאשר נשמע הרעש אמר אותו המין: בא המלך. אמר רב ששת: לא בא המלך. עבר הגדוד השני, וכאשר נשמע הרעש אמר אותו המין: עכשיו בא המלך. אמר רב ששת: לא בא המלך. עבר הגדוד השלישי וכאשר השתתקו כולם, אמר לו רב ששת: עכשיו בוודאי בא המלך. אמר לו אותו המין: מנין לך? אמר לו: מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא [מלכות הארץ כעין מלכות שמים]; דכתוב: "צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח

לחדש כבר נאמר בסיני (ירושלמי פאה ב ד). למקורות בנושא זה ראה סנהדרין יז ע"א, פרשני המקרא על הפסוק. והוא נושא נכבד שראוי לך בפני עצמו (בפרשת ואתחנן). נראה שאת שתי השיטות ניתן לחבר לדרשה שלפנינו, אך הדבר צריך עיון ונשאיר אותו לך המיוחל.

⁶ בת קול היינו הד. שלא יאמרו שתי רשויות יש בשמים.

⁷ מדרש שמות רבה יוצא לעזרתו של מדרש ספרי הנ"ל ומביא תחילה רמז לשקט ולדממה של מעמד הר סיני מפסוק בתורה: "קול גדול ולא יסף". אך הוא ממשיך ומביא בקל וחומר סיוע נוסף מאלהו. לא מאלהו שבמערה, לא מקול הדממה הדקה שם, אלא מהשקט שהיה בעת שניסו הבעל את כוחם בכרמל! בכך יוצר מדרש זה קשר ברור בין המעמד שבכרמל ממנו בורח אליהו וההתכנסות במערה בחורב שם הוא מבקש מפלט. אליהו שלא בא על סיפוקו במעמד בכרמל מנסה, לפחות עפ"י המדרשים, להתחבר למשה ולמעמד הר סיני (ראה שוב דברינו [אליהו בהר חורב](#) שם הרחבנו בנושא זה), אך מדרש שמות רבה מחזיר אותו להר הכרמל. שם מצויים השקט והדממה שיכולים ללמדנו בקל וחומר על השקט והדממה של מעמד הר סיני! (כי בסיני נאמר לא רק "אנכי ה' אלוהיך", אלא גם: "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני"). ואחרי כל זאת, מהו קול הדממה של מעמד הר סיני? בכך אין מדרש שמות רבה שונה ממדרש ספרי. במעמד הר סיני, היה "קול גדול" ולא קול דממה. וכלשון הספרי: "שומע אני קול נמוך? ת"ל: את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם ... מתוך האש, הענן והערפל קול גדול". קולו של הקב"ה נשמע על רקע הדממה שמסביב – "כשהקב"ה מדבר הכל שותקים". אולי גם על רקע הדממה שהשתררה כאשר פסק הקול ולא יסף, אבל אין זה קול הדממה כפי שאנחנו מבינים בפשטות הפסוק אצל אליהו. ושוב אנו שואלים האם זכה כאן אליהו למה שלא זכו בני ישראל במעמד הר סיני?

⁸ מדובר בסיפור על ארבעה שנכנסו בפרדס ... בן עזאי הציץ ומת ... בן זומא הציץ ונפגע ... אחר קיצץ בנטיעות. ורק ר' עקיבא עלה בשלום וירד בשלום. מה הסוד של ר' עקיבא שידע להיכנס לעולם המיסתורין ולצאת ממנו בשלום? "מאי דרש"? מה הפסוק שידע לדרוש שמר עליו? רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן מציע את הפסוק מסוף ספר דברים: "ואתה מרבבות קודש". רבי אבהו מציע את הפסוק משיר השירים: "דגול מרבבה". ריש לקיש מציע את הפסוק מסוף ישעיהו: "ה' צבאות שמו". ואילו רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן מציע את הפסוק שלנו: "קול דממה דקה". הרוצה להיכנס כאן לעולם הסוד ולפרדס, ולחבר בין משה, אליהו ורבי עקיבא, בין קולות וברקים לקולות הדממה, לאליהו שנכנס ויוצא בבתי המדרש של החכמים, לתשבי שיתרץ לנו קושיות ובעיות – יעשה זאת בלעדינו. לנו די פשטו של הסוד - פשט הפסוקים שמאלהו אנו לומדים את התגלות השכינה דווקא בשקט ולא ברעש וממנו שאל גם הפייטן את: "וקול דממה דקה ישמע" של תפילת ונתנה תוקף.

⁹ סיפור זה מסופר בגמרא שם בעקבות הברייא: "הרואה מלכי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. אמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה - יבחיך בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם". תרגום הגמרא לעברית שלהלן נעשה בסיוע פירוש שטיינזלץ.

רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה".¹⁰ כי אתא מלכא, פתח רב ששת ובירך עליו.¹¹ אמר לו אותו המין: למי שאתה לא רואה אתה מברך?¹²

רש"י איוב פרק ד פסוק טז¹³

יעמוד - עומד היה בפני ולא הייתי מכיר מראהו: דממה וקול - קול דבר חשאי הייתי שומע.¹⁴ דבר אחר: דממה וקול אשמע - קול שמעתי מדממה, אבל דממה לא שמעתי. דממה אלו המלאכים שאומרים שירה כדמתרגם:¹⁵ "ואחר הרעש קול דממה דקה" - קל דמשבחין בחשאי. משה דממה שמע, מכאן שהראשונים נשתמשו בקול והאחרונים בבת קול, כאדם המכה בפטיש וקול ההברה נשמע למרוחק.¹⁶

רד"ק מלכים א פרק יט פסוק יא

והנה ה' עובר - פירוש: כבוד ה' עבר לפניו, כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום: "ויעבור ה' על פניו". ועבר לפניו תחילה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול: לא ברוח ה' ... ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך הפלגה, ואמר לו הקול בעבור הרוח: כי הכבוד לא היה עובר עדיין. ואחר עבד הרוח היה רעש, שרעש ההר, ואמר לו הקול: כי הכבוד איננו באש. ואחר עבד האש, עבר הכבוד עם קול דממה דקה, והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה.¹⁷

¹⁰ וכל זאת מניין? מאלהו. שכתוב: "ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה': ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה" (מלכים א יט). ועל זה אמר רב ששת: מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא! וגם בך רב ששת על המלך בשם ומלכות הגם שלא ראה אותו והגם שעיוור פטור מן המצוות. ראה שם מה היה בסופו של מי שהתחכם וחלק על רב ששת. ואגב, חזרנו לאלהו שקצה נפשו ממלכות אחאב והסבל שגרם לו וברח להר חורב. שם שמע את הדממה הדקה שממנה לקח רב ששת את הסימן למלכות הארץ, גם של מלכים רשעים וכל מיני. ראה בהקשר זה גם את מאמר ר' יוחנן בגמרא ברכות דף ט עמוד ב: "לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל. ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם".

¹¹ ברוך שנתן מכוודו לבשר ודם, הגם שלא ראה בעיניו. ראה רמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה יא: "הרואה מחכמי אומות העולם אומר: ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם. חכמי ישראל מברך: שנתן מחכמתו ליראיו. מלכי ישראל אומר: שנתן מכוודו ומגבורתו ליראיו. מלכי אומות העולם מברך: שנתן מכוודו לבשר ודם".

¹² ורב ששת לא עונה לו, אבל הגמרא שם מסיימת: "ומאי הוי עליה דהוא מינא?" מה היה בסופו של אותו המין שלגלג על רב ששת? ואחת התשובות היא: "רב ששת נתן עיניו בו, ונעשה גל של עצמות!" נתן עיניו בו! שני דברים (לפחות) למדנו מסיפור זה. האחד, שלא בכדי נקרא הסומא: סגי-נהור - רואה הרבה. עיוורים שומעים את קולות הדממה ורואים את המלכות בעיני רוחם יותר טוב מהרבה פיכחים, בפרט פיכחים עם "לב טוב" כמו אותו המין. ראה גם שאלהו הסתיר את פניו כששמע את הקול, ככתוב: "ויהי קשמע אליהו וילט פניו באדירתו ויצא ויעמד פתח המערה" וגם משה הסתיר פניו (בסנה) וכוסה ע"י הקב"ה בנקרת הצור (שמות סוף פרק לג). הדבר השני, הוא היחס למלכות, כולל מלכי אומות העולם, והדממה כסמל לה. הדממה הנובעת מיראת הכבוד למלך כשהוא עובר או כשמישהו ניצב לפניו, מושוות עם קול הדממה הדקה ששומע אליהו בשיא קרבתו לקב"ה במערה, היא נקרת הצור של משה. קול דממה הוא קולה של המלכות. הביטוי "כתר מלכות וקול דממה דקה" חוזר בתיאור מעשה המרכבה במדרשים רבים. כאן קול הדממה הוא של מלך מאומות העולם (פרסי? נציב רומא?) שרב ששת מכבד אותו וטורח לבוא, להמתין ולשמוע את השקט המלווה את בואו, משום שמלכות הארץ היא כעין מלכות שמים. ראה דבריו [לחלוק כבוד למלכות](#) בפרשת וארא.

¹³ נעבור לפרשני המקרא, אבל לפני כן נעשה תחנה קצרה בפסוק שהבאנו בפתח דברינו מאיוב, הם דברי אליפז רעו שבא לנחמו ונמצא מוכיחו: "הנסה דבר אליך תלאה ועצר במליון מי יוכל: ... זכרנא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחודי". ועל מנת לחזק את דבריו הוא מתאר את החיזיון שנגלה לו: "בשעפים מחזינות לילה בנפל תרדמה על אנשים: ... ורוח על פני יחלף תסמר שערות בשדר" ומגיע אל הפסוק שלנו: "יעמד ולא יאכיר מראהו תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמעי".

¹⁴ האם "דממה וקול" של אליפז מקביל ל-"קול דממה" של אליהו? מפירושו רש"י עד כאן אפשר לחשוב שכן, משום המילה "חשאי", למרות שאין הוא מזכיר כאן את קול הדממה של אליהו. וכך אמנם מפרש אבן עזרא על הפסוק: "דממה וקול - כמו קול דממה דקה וזו דרך נבואה קטנה". ניחא אליפז "נבואה קטנה" לאליפז, כך גם לאלהו? אך בפירושו השני של רש"י הוא יוצר מרחק גדול בין שניהם כפי שנראה להלן.

¹⁵ תרגום יונתן בן עוזיאל, התרגום לארמית המלווה את ספרי הנביאים והכתובים. ראה [הסבר באתר דעת](#).

¹⁶ בפירושו השני, מפריד רש"י בין "קול דממה" של אליהו ובין "דממה וקול" של אליפז. לא ברור מאיפה בא כאן משה ונראה שהוא שייבש וצ"ל אליהו (גם אם נאמר שיש השוואה מלאה בין משה לאלהו כנ"ל). אליפז לא זכה לשמוע את הדממה הם המלאכים שמשבחים את הקב"ה בחשאי. אליפז שמע את הקול שיוצא מהדממה אבל לא את דממת הקול. אליפז שמע את הברת הקול, את ההד שיוצא מהקול המקורי. הראשונים (משה ואלהו) זכו לשמוע את קול הדממה הדקה. השווה עם קול ובת קול (הברת קול) של מדרש שמות רבה לעיל, דרשת ריש לקיש שם. והאחרונים אחרונים זכו [לבית המדרש](#). נחזור לאלהו.

¹⁷ רד"ק מנתח את הפסוק של אליהו צעד אחר צעד ויוצר בכך, אולי בלי משים, סימטריה מעניינת עם הסיפור על רב ששת בגמרא ברכות ה"ל. "והנה ה' עובר" - זו הכרזה כללית שהנה המלך עובר בעיר. הרוח היא הגדוד הראשון ואולי חשב אליהו שזהו "ויעבור ה' על פניו" של משה, בא קול ואומר לו: אין זה כבוד ה' (עדיין). בא הגדוד השני, האש, ושוב נלווה לה קול שצריך לומר לאלהו: גם זה עדיין לא כבוד ה'. וכשבא הגדוד השלישי, קול הדממה הדקה, שוב אין צורך בהסברים. שם הבין אליהו מדעתו שזהו כבוד ה'. אך ראה פירוש רלב"ג על הפסוק שאומר שאת המורכבות הזו של קול "המורכב מהקול ומהשתיקה" לא הבין אליהו "מרוב כעסו על חטאת ישראל" ולכן חזר שוב על מה שכבר אמר בראשונה.

רבי בחיי בן אשר דברים פרק ד פסוק לט

"והשבות אל לבבך"¹⁸ זה מצות עשה מן התורה בידיעת השם יתברך שנצטוינו לדעת אותו ולחקור על אחדותו ושלא נסמוך על הקבלה בלבד. והידיעה הזו היא מתוך פעולותיו ומעשיו הנוראים, ונבראו העליונים והשפלים.¹⁹

והנה ידיעה זו היא האפשרית, אבל הידיעה מצד מהותו ועצמותו נמנעת ואי אפשר לעמוד עליה, ועליה נאמר: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה ב) ... כענין שמצינו באלהים: "לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה', ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה", ענין הכתוב:²⁰ כי כשיחשוב עליו האדם מהו²¹ אם הוא רוח או רעש או אש, יחזור ויסתור בנין מחשבתו בכל מה שיחשוב עליו. ואחר המחשבות כולם לא ימצא כי אם הַעֲלָמָה ובלימה, וזהו: "ואחר האש קול דממה דקה", כענין שנזכר בספר יצירה: "בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר".²²

בעל הטורים ויקרא פרק טז פסוק יב

"דקה" - ב' במסורה.²³ קטורת סמים דקה, ואידך: "ואחר האש קול דממה דקה" (מ"א יט יב) ואז נראה כבוד ה'. וזהו: "כי בענן אראה על הכפורת" (פסוק ב), פירוש: כי בענן הקטורת שנאמר בה דקה, יהיה קול דממה דקה ויראה כבוד ה'.

.....
.....
.....

קול דממה דקה

הַשְּׁקֵט הנשמע

ראיית הסומא

מחזה בתרדמה

הַעֲלָמָה ובלימה

נגיעה במאומה

מְלֵאוֹת בלי-מה

מחשבה נעלמה

אוושת הנשמה

סוד השכינה

היח, הווה, ויהי – מה?

¹⁸ אין זה "והשבות אל לבבך" כְּלִי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְיָחָה ה' אֱלֹהֵיךָ שְׁמָה" מפרשת התשובה בפרשת נצבים, פרק ל, אלא של תחילת ספר דברים: "וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועלה ארץ מתחת אין עוד". "והשבות אל לבבך" של ידיעת ה' והכרת ממשלתו בעולם, הפסוק שאנו אומרים יום-יום בתפילה עלינו לשבח. ראה רמב"ם הלכות שופר סוכה ולולב, פרק ג הלכה ט, שמונה פסוק זה עם פסוקי המלכויות. וראה התייחסותו לפסוק זה במורה הנבוכים חלק ג פרק נא.

¹⁹ ראה ספר חובות הלבבות שער א - שער היחוד פרק ב: "והחלק הרביעי הוא יחוד האלהים בלב ובלשון, אחר אשר ידע להביא הראיות עליו ולעמוד על אמיתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות. וזהו החלק השלם והחשוב שבהם והמעלה הזאת היא אשר הזהיר עליה הנביא, באמרו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגומר".

²⁰ פירוש הפסוק, ממשיך רבי בחיי להסביר ומגיע לעיקר דבריו.

²¹ הקב"ה. כך גם "עליו שבסוף המשפט.

²² ידיעת האל השכלית וחקר אמיתת מציאותו מתוך התבוננות בעולם שסביבנו ובקורות העתים, היא מצווה עשה חשובה ואפשרית (לא מצאנו אותה אצל מוני המצוות), אבל אין היא ידיעת עצמותו ומהותו של האל. זו האחרונה אפשרית, אם בכלל, רק בשתיקה, בקול של דממה, בניקוי כל המחשבות הרציונאליות, בהעלמה ובלימה: בלימת הפה מלדבר והלב מלהרהר. זה הסוד שר' עקיבא ידע ושומר עליו בכניסה להיכל הסוד. ראה [סודה של תפילת החסידים הראשונים](#) מאת הרב יעקב נגן. ולגבי [ספר יצירה](#) ראה הערך בויקיפדיה.

²³ פעמיים נזכרת המילה "דקה" בכל המקרא.

שבת שלום
מחלקי המים